

KERTINĖ PARAŠTĖ

PEN kongresas Olandijoje ir Lietuva

Olandų PEN centras jau pradėjo siuntinėti pakvietimus į „literatūrinę puotą“ — 53-ąjį Tarptautinio PEN klubo kongresą, kuris prasidės antrąją gegužės savaitę Maastricht mieste, Olandijoje. Kongresui pasibaigus, dalyviai kviečiami į literatūrinę ekskursiją Belgijoje po Briuselį, Antverpeną ir Bruges, kurios metu vyks diskusijos, literatūriniai rečitalai, savo kūriniai skaitys Guenther Grass, Gabriel Garcia Marquez, Francois Sagan ir kiti žymūs autoriai.

Lietuviams ypač aktuali šio kongreso tema: „Ideologijų pabaiga — žmonių įvairių vėlyvojo 20-ojo šimtmečio literatūroje“. Olandų PEN centras į ją žiūri iš tokios perspektyvos: prieš dvidešimt metų įvykusiose riaušėse Paryžiaus studentai reikalavo „suteikti valdžią vaizduotei“ ir sukėlė daug vilčių visame pasaulyje. Tada tikėtasi radikalių permainų, intelektualinių ir medžiaginių problemų išsprendimo. Tačiau toji idilė neišliko. Mūsų besibaigiančiame šimtmečiu kongreso rengėjai mato triumfojantį individualizmą, kuris atmeta bet kokią ideologiją. To individualizmo skelbėjai kaltina intelektualus, kad jie per ilgai leido ideologijoms vedioti juos už nosies ir išsižadėjo savo asmeniškos atsakomybės. Tokie pasikeitimai esantys labai skausmingi komunizmui ir socializmui, ideologijoms, kurios iš naujo peržiūri savo istorijas, tikėdamosios nusikratyti dogmų. Olandų rašytojai užbaigia kongreso temos aprašymą keliais klausimais: ar greita technologinė pažanga gali priversti prie esminių pasikeitimų; ar ji gali padėti mums plėtoti savo asmenybes ir giliau įžvelgti savin? Kur stovi žmonija, 20-ajam šimtmečiui artėjant prie pabaigos? Kaip rašytojas, tasai individualistas, turėtų formuoti pasaulį, kuriame masiniai intelektualiniai ir visuomeniniai sąjūdžiai, atrodo, išsina iš mados?

Šis kongreso temos aprašymas aiškiai apsiriboja Vakarų Europos intelektualų perspektyva ir neįtraukia Vidurio-Rytų Europos rašytojų patirties. Tie rašytojai, be abejo, pasisakys ir atstovys pusiausvyrą kongreso metu. Kiek

daug apie tai galėtų pasakyti ir lietuviai!

Tarptautinio PEN klubo kongresas bus įdomus ir kitais atžvilgiais. Šiame žada pasitraukti pasaulinės rašytojų organizacijos pirmininkas, anglų rašytojas Francis King. Užkulisuose jau verda priešrinkiminė kova, kibirkščioja argumentai, kyla aistras. Šiame kongrese gal atsivers durys ir Sovietų Sąjungos rašytojams, kurie nori įstoti į PEN klubą. Jau yra pakankamai rusų autorių, pasirodusių pasirašyti PEN klubo chartiją, kuri remiasi kūrybinės laisvės principu. Latvijai ir Estijos rašytojai drauge su išeiviais bandys atrasti būdą, kaip išsijungti į dar prieš Antrąjį pasaulinį karą jų šalyse įsteigtus nepriklausomus latvių ir estų PEN centrus. Girdėti, kad ir Lietuvoje auga susidomėjimas pasauline rašytojų organizacija. Pagaliau PEN suvažiavimas Maastrichte bus pirmasis, kuriame kalnamų rašytojų komiteto sąrašas nebelsis vieno lietuvių rašytojo, žurnalisto ar savilaidininko pavardės.

Gegužės mėnesį rašytojai iš visų pasaulio kampų rinksis į Olandiją, savo teritoriją ir gyventojų skaičiumi nedidelę, bet kūrybinių genijų ir pasiekimų didžią šalį, kuri daug kuo primena Lietuvą. Ir Olandijos žemę trypt, krauju girdė nesibaigiančios užkariautojų armijos. Ir olandus ne pagerinti pakeisti, atversti, „pakerinti“, įjungti imperijai. Bet olandai ištvėrė, ir šiandien jų šalis viena demokratiškiausių ir pažangiausių visame pasaulyje.

Tarptautinio PEN klubo kongrese dalyvaus ir grupė išeivių — lietuvių, latvių, estų — rašytojų. Ar nebūtų gražu ir prasminga, kad į Maastrichtą atvyktų ir rašytojai iš Lietuvos — kaip svečiai, stebėtojai, ir, gal, ateities nariai. Ar lietuviai nesugebėtų atstovauti savo literatūrai, bendrauti su pasaulio rašytojais? Maastrichte, tame tiek sykių okupuotame ir vaduotame, statytame ir atstatytame mieste, įsiterpusiame tarp Belgijos ir Vokietijos, lietuviai rašytojai tikrai jaustųsi kaip namie — kaip Vilniuje ar Suvalkų trikampyje. **JP**

Lietuva kelyje į laisvę

VYTAUTAS SKUODIS

1. Lietuva... išeivijoje

Praejo tikrai vieneri metai nuo tų dienų, kada Lietuvoje prasiėjo dideli įvykiai, nukreipti laisvėjimo ir visiško išsilaisvinimo kryptimis. Visa tai ten pasireiškė taip staiga ir taip netikėtai, jog čia mūsų išeivijoje ir dabar daugeliui sunku susiorientuoti ir teisingai įvertinti tai, kas ten dabar vyksta. Dažnai klystama, iš atskirių ir atsiktinių, o kartais ir iš samoningai iškreiptų faktų padarant kategoriškas išvadas. Nepakankamai įvertinama tai, kas iš tiesų yra labai svarbu ir yra verta didžiausio dėmesio bei pagarbos. Kai kam trūksta sugėbimo visus žinomus faktus suvesti į sistemą ir tiksliai po to daryti apibendrinančias išvadas. Visa tai yra atleistina, nes išsčius dešimtmečius atskirtiems nuo Lietuvos arba jos visai net nemačiusiems, gerai prisimenant nuolatinis sovietinės propagandos šmeižtus ir įžeidėjimus lietuvių išeivijos adresu, teisingai suprasti ir įvertinti dabartinius reikšmingus Lietuvoje tikrai yra nelengva, o kai kam ir neįmanoma.

Tačiau mūsų išeivijoje yra ir tokių, kurie tiesiog nenori teisingai suprasti ir įvertinti tuos faktus, nes jie griauja ne jų įsitikinimus, o tiksliai išankstinius nusištamymus, su kuriais dabar taip sunku išsiskirti. Visur ir visada tokie stengiasi įžiūrėti netikrumą, apgaulę ir, žinoma, Maskvos arba KGB ranką. Į iš Lietuvos atvykstančius šiek tiek iškilnesnius lietuvių žiūrime su nepasitikėjimu ir ignorancija. Tokie išeiviai nemato, teisingiau nenori matyti, to, kas dabar Lietuvoje yra tikrai gera. Kai kas net nepatenkinti tuo, kad ten nebepersekiojama Lietuvos himnas, legalizuota Lietuvos tautinė vėliava ir kiti tautiniai simboliai. Jų manymu, visa tai taip pat apgaulė, kuri silpnina tautos ryžtą kovoti už laisvę ir tik dar labiau prisideda prie Lietuvos okupacijos sustiprinimo.

Tenka stebėtis, kad net iš tribūnos Vasario 16-osios iškilnigame minėjime Chicagoje pagrindinis kalbėtojas beveik tyčia josi iš čia suorganizuoto Tautinės vėliavos fondo, kuris jautriai reagavo į autentišką prašymą iš Lietuvos aprūpinti ją tautinėmis vėliavomis. Taip pat buvo prieštariškai ir tiems, kurie suorganizavo popieriaus pirkimo fondą Lietuvoje leidžiamai Adolfo Šapokos knygai *Lietuvos istorija*.

* Paskaita, skaityta 1989 m. kovo mėn. 3 d. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje.

Toje kalboje su visa žinančio tonu buvo ir tokie priekaištai: „visi pametę galvas“, „sustokime ir pagalvokime“, „įvykiams keičiantis, kažkaip praradome lygsvarą, pasimetėme“. Tai, atrodo, buvo taikoma tiems, kurie teigiamai vertina Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį ir visus jo pasiekimus laimėjimus. Tokie ir panašūs pasisakymai viešai skelbiami ir rašomi spaudoje su „ekspertų“ įsakymu tonu, visada pabrėžiant kalbėtojų arba tokių rašytojų didelį patriotiškumą ir begalinę jų meilę pavergtajai tėvynei, už kurią viską paaukotų, tikrai ne savo pasenusius nusistatymus ir ambicijas.

Kai kurių veiksmų dažnai akcentuojamas „didelis susidomėjimas įvykiais Lietuvoje“, „jų atidus stebėjimas“ ir „atsargus vertinimas“ bei „nesukubėjimas“ yra savotiškas dabartinių kovotojų Lietuvoje išdavimas. Jeigu pažvelgtume į kai kurių mūsų veiksmų atliekamą darbą Lietuvoje išsilaisvinimo reikaluose, būtų aišku, kad dabar jis beveik niekuo nesiskiria nuo to, koks jis buvo, pavyzdžiui, prieš dvejus metus. Gal tiksliai su tuo skirtumu, kad dabar Lietuvoje vykstant revoliuciniam judėjimui, išeivijai patariama tiksliai tuos įvykius stebėti ir kažko laukti.

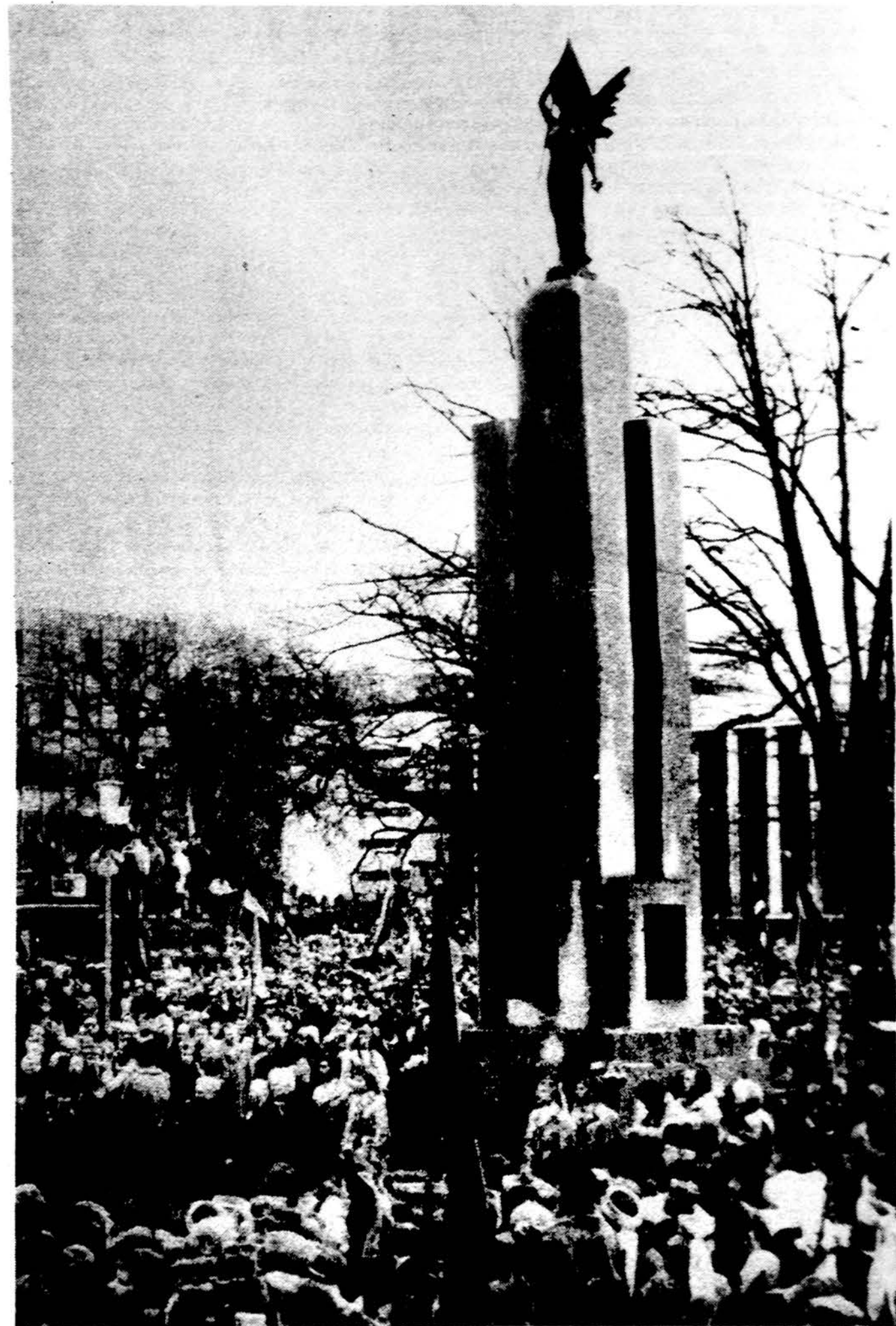
Nors kai kam rašytojas Vytautas Petkevičius ir dabar kelia antipatią kaip buvęs „stribas“ ir kaip komunistas, tačiau reikia pripažinti, kad jis teisingai sakė, jog „kiekviena tauta laisvę turi tiek, kiek ji pati iškovojė“. Kai kurių mūsų politinių veiksmų veikloje, deja, tokių pastangų nematyti.

Šioje paskaitoje nebus pasakyta kažkas naujo, nežinomo. Joje bus pamėginta apibendrinti tuos pastarųjų mėnesių įvykius Lietuvoje, apie kuriuos rašė JAV, Kanados, Pietų Amerikos, Europos ir Australijos išeivijos lietuvių spauda, kai kuriais atvejais cituodama ir Lietuvoje leidžiamas oficialiosios laikraščius.

Iš pradžių padarysime bendrą apžvalgą visų tų laimėjimų, kuriuos per labai trumpą laiką pasiekė mūsų pavergtoji, tačiau atkakliai kovojanti tautos dalis. Bus kalbama apie Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį ir apie Lietuvos Laisvės Lygą kaip apie pagrindines visų pasiekimų Lietuvoje varomąsias jėgas. Paminėsime kai kuriuos faktus, kurie leidžia geriau suprasti ir įvertinti dabartinę Lietuvos partinę ir administracinę vadovybę. Taip pat teks paliesti ir Maskvos laikysenos Lietuvos atžvilgiu simptomus bei jos reakciją į joje vykstančius įvykius, pagaliau ir jos pačios padėtį naujojoje jos vietoje ir užsienio politikos situacijoje. Pabaigoje autorius išsakydavo savo nuomonę, atsakydamas į mums visiems labiausiai rūpimą klausimą: kada ir kaip Lietuva išsilaisvins iš okupacijos jungo?

2. Laimėjimai, kurių siekta dešimtmečiais

Jeigu dabar palygintume, kaip Lietuva atrodė maždaug prieš dvejus ar pusantvį metų ir kaip ji atrodo dabar, skirtumas yra tie-

Šių metų Vasario 16 dienos iškilnėse Kaune, Karo muziejaus sodelyje, buvo atidengta Laisvės statula, sugrąžinta ant jai skirtos paminklo papėdės. Laisvės paminklas (skulptoriaus Juozo Zikaro kūrinys) buvo pastatytas 1928 metais, švenčiant Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo pirmąjį dešimtmetį.

Nuotrauka V. Kapočiaus (iš Broniaus Kvildio archyvo)

Nepriklausomybė istoriniais žingsniais pamažu keliauja mūsų krašto link. Ateis vėl į mūsų tėvų žemę, ir mes pasijusime, kad esame ne tik Lietuva, bet ir laisva, nepriklausoma tauta.

Kardinolo Vincento Sladkevičiaus žodžiai šių metų Vasario 16 dienos rytą, atidengiant Laisvės paminklą Kaune.

siog milžiniškas. Tada už lietuvių tautinės vėliavos iškilimą, vyties ženklo panaudojimą ar Lietuvos himno pagiedojimą rimti nemalonai buvo neišvengiami. O dabar toji vėliava plevėsuoja netik Gedimino kalno pilies bokšte, Vilniuje, Trakų pilyje, Kauno Karo muziejaus bokšte, bet net prie Vilniaus KGB rūmų ir kitų sovietinės valdžios įstaigų.

Dabar oficialioji, vadinamoji „komunistinė“ spauda daugeliu atvejų savo atskirais straipsniais prilygsta, o kai kuriais atvejais net ir pralenkia buvusią pogrindžio spaudą. Objektiviai ir su pagarba joje rašoma apie 1918 metų

vasario 16 dieną paskelbtą Lietuvos Nepriklausomybės aktą ir to paskelbimo aplinkybes. Taip pat atvirai ir teisingai rašoma apie 1940 metais Lietuvos nepriklausomybės praradimą, apie sovietinį terorą Lietuvoje ir tautos išgamas, jos budelius. Daug rašoma apie tremtinius. Spaudoje skelbiami jų atsiminimai, spausdinama Sibiro tremtinių poezija.

Žurnalo *Kultūros barai* šių metų pirmajame numeryje rašoma apie lietuviams „primestą padėtį būti vergiška darbo jėga, prašytojais, laukiančiais malonės ar išmaldos iš svetimųjų rankų, tuo labiau, kad jos dalina

mūsų pačių uždirtas gėrybes [...] Tuo visi sutariame — be suvereniteto Lietuva ateities neturi... Mums nėra ko teisintis, kad norime atgauti neatimamas tautos teises ar slėpti nuo ko savo tautos nusistatymą... Tauta turi teisę savarankiškai ugdyti savo galias, suverenios ekonominės, socialinės, kultūrinės, demografinės ir ekologinės politikos pagrindus. Lietuvos kompartijos ir vyriausybės organas *Tiesa* ragina rūpintis Nepriklausomybės kovų savanorių kapais. Toji pati *Tiesa* spausdino ištraukas iš Amerikoje išleisto Aleksandro Merke-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Lietuviai rašytojai PEN kongreso išvakarėse • Lietuva kelyje į laisvę • Dailininką Povilą Osmolskį prisimenant • Prano Visvydo eilėraščiai • Petro Venclovos „Akvariumas“ • Dainavos ansamblio religinis koncertas Chicagoje

Lietuva kelyje į laisvę

(Atkelta iš 1 psl.)

lio knygos *Antanas Smetona, liečiančias dramatinį 1940 metų birželio 15 dienos Lietuvos vyriausybės posėdį.*

Lietuvoje išspausdinta Juozo Urbšio knyga *Lietuva lemtiniais 1939-1940 metais*. Su pagalba spaudoje rašoma apie Lietuvos diplomata, istoriką ir Sibiro kankinį Petrą Klimą. Lietuvoje iki šiol negirdėtu tiražu — daugiau kaip 200 tūkstančių egzempliorių, spausdinama Adolfo Šapokos redaguota *Lietuvos istorija*. Pirmasis šios knygos tiražas — 20 tūkstančių, jau išspausdintas ir padalintas mokykloms ir bibliotekoms. 90% knygų ir periodiką leidinių, dešimtmečiais kalintų keliuose mokslinėse bibliotekose esančiuose specfonduose, iš jų išlaisvinti ir dabar prieinami skaitytojams be specialių leidimų. Laikraštis „Sportas“ labai daug vietos skiria Nepriklausomos Lietuvos sporto gyvenimui.

Pakeisti ir tebekeičiami per daug „raudoni“ rajoninių laikraščių pavadinimai. Vilniaus universiteto studentai uždare savo *Tarybinį studentą*, pasirodijusį dar Stalino laikais, ir jo vietoje pradėjo leisti kitą laikraštį, pavadintą *Universitas Vilnensis*. Lietuvos valstybinėse spaustuose spausdinami nepaprastai puošnūs ir giliai turiningi kalėdiniai atvirukai.

Nuo 1988 metų vidurio Lietuvoje išleidžiama apie 120 valstybinės cenzūros nekontroliuojamų periodinių leidinių: *Sąjūdžio žinios, Atgimimas, Sąjūdžio žodis, Mažoji Lietuva, Tikėjimo žodis, Krivulė, Kauno aidas, Aušrinė, Sietynas, Lietuvos Laisvės Lygos biuletenis, Vasario 16-oji, Blaivybės aušra, Žalioji Lietuva, Lietuvių studentas, Skautas, Ažuoliukas, Geležinis vilkas, Naujoji Lietuva, Škaista* ir daug daug kitų. *Atgimimas* spausdinamas net 100 tūkstančių tiražu.

Lietuvoje dabar labai populiari išėjusių lietuvių poetų kūryba. Tai didelis nuopelnas tų tylių ir drąsių knygnešių, kurie į Lietuvą įvairiais būdais pristatė ir pristato mūsų išėjusių lietuvių knygas. Ten dabar ypač populiarius Bernardas Brazdžionis. Jo garsūs eilėraštis „Šaukiu aš tautą, GPU užguitą...“ buvo išspausdintas net savaitraštyje *Literatūra ir menas*.

Lietuvos miestuose keičiami gatvių pavadinimai, sugrąžinant joms senuosius jų vardus. Vilniuje Gorkio gatvė jau nebe Gorkio, o kaip buvo senaisiais laikais — Pilies, Didžioji ir Aušros Vartų. Dalis Taurų gatvės dabar — Vasario 16-osios dienos gatvė. Tokia pat gatvė vėl yra ir Kaune. Šiame mieste jau daugiau kaip 60 gatvių atgavo savo senuosius vardus. Žagarėje Ždanovo gatvė, kurioje ilgus tremties metus gyveno vyskupas-tremtinys Julijonas Steponavičius, dabar vėl vadinasi Avizono gatve.

Vasario 16-oji Lietuvoje valstybiniu įstatymu paskelbta tautos švente ir kaip tokia — nedarbo diena. Šiais metais iškilmingi Vasario 16-osios minėjimai buvo praversti ne tik Vilniuje ir Kaune, bet daugelyje Lietuvos miestų, miestelių ir bažnytkaimių bei kaimų vietovėse. Vilniuje prie namo Pilies gatvėje, kuriame 1918 metų vasario 16 dieną buvo pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės aktas, dalyvaujant tūkstantinėms minioms žmonių, buvo pritvirtinta memorialinė lenta, tokia pat, kokią okupantai buvo išlupę. Tuo patiu metu buvo atidaryta paroda „Šalis ta Lietuva vadinasi“, kurioje buvo eksponuojami išsaugoti Nepriklausomos Lietuvos laikų plakatai, žemėlapių, fotografijos. Kaune, pagerbiant Vasario 16-ąją, buvo atidengtas ir pašventintas atstatytas Laisvės paminklas, daly-

Vasario šešioliktoji Kaune: (nuo viršaus aplink) kalba kardinolas Vincentas Sladkevičius; dedamos žvakutės ant žuvusiųjų už Lietuvos laisvę kapų; du iš tūkstančių Vasario 16 dienos iškilmių dalyvių Karo muziejaus sodyboje; Lietuvos komunistų partijos pirmasis sekretorius Algirdas Brazauskas kalbasi su iškilmių dalyviais.

Nuotraukos V. Kapočiaus

vaujant 200 tūkstančių žmonių miniai.

Kauno visuomenė ruošiasi atstatyti Vytauto Didžiojo paminklą, pastatyti paminklą Dariui ir Girėnui, Karo muziejaus sodyboje atstatyti žuvusiųjų už Lietuvos laisvę paminklą. Nežinomojo kareivio kapą, kadaise čia buvusius ir taip pat nugriautus Vinco Kudirkos, Jono Basanavičiaus, Simono Daukanto ir Maironio biustus. Dabar įvairiose Lietuvos vietose iš žemės atkasami joje paslėpti paminklai ir vėl jie pastatomi į senasias jų vietas. Vilniuje patios sovietinės valdžios atstatomi Trys kryžiai, jos patios nugriauti 1950-aisiais metais. Lietuvoje ruošiamasi statyti paminklus stalinizmo aukoms.

Lietuvoje atsikūrė ir atsikuria Nepriklausomybės laikais veikusių organizacijų. Kuriasi daug naujų. Veikia Lietuvos demokratų partija, Lietuvos krikščionių demokratų sąjunga, Lietuvos tautinio jaunimo sąjunga, Lietuvos žaliųjų partija, Lietuvos moterų atgimimo sąjunga. Atsikūrė ateitininkų ir skautų sąjungos. Vienas dešimtmetis mokiniukas Alvydas iš Vilniaus rašė: „Iš mokyklos pašalinom „pionierius“. Apsirūpinom trispalvius kaklaraiščiais, pasidarėm skautais, gedimainiais ir žaliaisiais...“ Manoma, jog nuo 1990 metų komjaunimo organizacija sumažės 80%.

Įkurta Lietuvos blaivybės draugija, Vydūno draugija, „Prūsos“ klubas, veikia Tremtinio klubas, įsteigtas politinių kalinių gelbėjimo komitetas, etninės kultūros draugija „Ethnos“, medicinos draugija „Atjauta“, atkurtos lietuvių kalbos draugija ir Lietuvos agronomų draugija. Kaune atkurta lietuvių-latvių draugija, o Latvijoje — Lietuvių draugija. Tai tik maža dalis draugijų, kurių kas savaitę atsiranda vis naujų. Vien tik Sąjūdis visoje Lietuvoje turi apie 1500 komitetų, kurie turi daugiau kaip 300,000 narių.

Atkurtas Lietuvos olimpinis komitetas. Tarptautinio olimpinio komiteto pirmininkas grafas de Bettet-Latour pranešė, jog Lietuvos olimpinis komitetas jau priimtas Tarptautinio olimpinio komiteto nariu. Lietuvos komunistų partijos centro komitetas pasisakė, kad tenka pritarti

respublikos tautiniam olimpiniam komitetui, nes tai prisideda prie sportinio sąjūdžio demokratizavimo ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Sovietų Sąjungoje. Lietuvos kompozitorių sąjunga viešai pareiškė, jog ji atsiskiria nuo Sovietų Sąjungos kompozitorių organizacijos. Jų pavyzdžiu atsiskirti nuo okupacijos pradžios Lietuvoje nebuvo spausdinami. Pirmą kartą Lietuvoje buvo gražiai pagerbtas Vincas Kudirkas, kurio raštai nuo okupacijos pradžios Lietuvoje nebuvo spausdinami. Šiauliuose viešai pagerbti 19-ojo amžiaus Lietuvos sukilėliai. Vasario 13 dieną prie Alytaus tilto per Nemuną susirinko apie 10 tūkstančių žmonių pagerbti pirmojo už Lietuvos laisvę čia žuvusio karininko, Lietuvos savanorio Antano Juozapavičiaus atminimą.

Lietuviai lanko Sibire žuvusiųjų tremtinių kapus. Valdžia

Tą projektą palaikė latviai, estai, gudai, ukrainiečiai, gruzinai ir armenai. Nors būgų daug priešininkų, tačiau pasiektas nemažas laimėjimas: dabar 2/3 mokytojų programų bus paruošta pačioje Lietuvoje.

Prieš tai sovietinė valdžia jam leido išvykti į Romą paties popiežiaus Jono Pauliaus II kvietimu.

Tikintiesiems jau sugrąžinta Vilniaus katedra, kurią 1949 metais uždarius, buvo sumanyta ją paversti automobilių ir traktorių remontavimo dirbtuvėmis. Laimėj, ji buvo paskirta Lietuvos dailės muziejui. Sausio 14 dieną prie šios Katedros portiko kardinolas Vincentas Sladkevičius aukojo mišias, kuriose dalyvavo

desimties tūkstančių žmonių. Tos mišios buvo transliuojamos per televiziją. Vasario 5 dieną Katedra buvo pašventinta ir joje vyskupas Julijonas Steponavičius aukojo pirmąsias mišias, dalyvaujant 20 tūkstančių žmonių, iš kurių tikėtai ketvirtoji dalis sutilpo Katedros viduje. Šitos šventos mišios buvo transliuojamos ne tik per Lietuvos radiją ir televiziją, bet taip pat ir Latvijoje bei Estijoje. Vilniaus arkivyskupijos rūmai, kuriuose ilgą laiką buvo LTSR Aukščiausios tarybos būstinė, be jokių sąlygų atiduoti vyskupui Julijonui Steponavičiui. Greitu laiku bus paskirtas naujas vyskupas-pagalbininkas. Tikriausiai jis bus toks, kokį norės turėti pats vyskupas Julijonas Steponavičius.

Tikintiesiems taip pat sugrąžinta Sv. Kazimiero bažnyčia Vilniuje, kuri buvo paversta sandėliu, o vėliau — ateizmo muziejumi. Sugrąžinta Klaipėdos bažnyčia, kurioje buvo įrengta filharmonijos koncertų salė, Priskelimo bažnyčia Kaune, paversta radijo fabriku. Leista statyti keletą naujų bažnyčių prie Vilniaus, Ignalinoje ir kitur. Valstybiniu įstatymu Visų Šventųjų diena ir Kalėdos, kaip ir Vasario 16-oji, paskelbtos nedarbo dienomis.

Visų tų permainų pasekmė — pagausėjęs suaugusiųjų krikštų. Daug žmonių, ypač jaunimas, atsiveria religijai. Lietuvoje dabar aplamai pagyryjęs susidomėjimas krikščionybe, nuo kurios daug žmonių dėl prievartinės ateizacijos ir ideologizacijos buvo nutolę arba jos visai nepažino. Dabar dvasiniškai kviečiami į susirinkimų sales.

Kun. Vaclovas Aliulis Menininkų rūmose Vilniuje kalbėjo apie Palaimintąjį arkivyskupą Jurgį Matulaitį. Lietuvoje leidžiama daugiatomė knygų serija „Pasaulio literatūros biblioteka“ įjungė ir Šventojo Rašto knygas.

Nušalintas Maskvos igaliojtinis Lietuvos Bažnyčių reikalams Petras Anilionis, kuris daug metų terorizavo Lietuvos dvasininkiją ir tikinčiuosius. Jis, pradėjęs darbą vietoje buvusio igaliojtinio kulto reikalams Tumėno, pasakė: ne aš būsiu, jeigu per 5 metus Lietuvoje neišnaikinsiu katalikybės. Jis apsiriko, Lietuvos Katalikų Bažnyčia ne išnyko, o nuo persekiojimų tikiai dar labiau sustiprėjo. Be to, ji dabar įgijo daugiau laisvę, o pats

Anilionis pateko į istorijos šiukšlyną. Naujasis TSRS igaliojtinis kulto reikalams Kazimieras Valavičius yra teisininkas, teisės mokslų kandidatas ir docentas. Spaudoje jis pareiškė: „Bus taisomos klaidos santykiuose tarp valstybės ir Bažnyčios. Ryšiams gerinti turėtų padėti naujas sąžinės įstatymas, kurio projektas bus pateiktas visuomenės svarstymui“. Jis pasakė, jog bus patenkinta daugelis tikinčiųjų prašymų.

Šiais metais buvo pradėtas leisti oficialus žurnalas *Katalikų pasaulis*. Valdžia davė leidimą spausdinti jį 100,000 egzempliorių tiražu, tačiau dėl popieriaus stygiaus pirmasis šio žurnalo numeris išėjo tik 20 tūkstančių tiražu. Tikimasi, jog 1989 arba 1990 metais į Lietuvą galės atvykti popiežius Jonas Paulius II. Šiuo klausimu kardinolui Vincentui Sladkevičiui LKPK CK sekretorius Algirdas Brazauskas pasakė: „Lietuvos vyriausybė yra pasiruošusi priimti popiežių, tačiau laukia galutinio sprendimo iš Maskvos“.

Vyskupas Julijonas Steponavičius viename savo interviu Lietuvos oficialiajai spaudai patvirtino, jog įvyko žymūs poslinkiai santykiuose tarp valstybės ir Bažnyčios. Jo žodžiais tarant, „religinė ir politinė situacija Lietuvoje yra pagerėjusi. Bet tai tik pirmieji lietuvių lašai. Saulė dar nesviečia dangiu“. Kardinolas Vincentas Sladkevičius, apibūdindamas bendrą padėtį Lietuvoje, teigė, jog vyksta tebekylai. Antireliginė propaganda nyksta, kaip ir tikinčiųjų persekiojimas. Tikinčiųjų skaičius didėja, kyla vedybų ir krikštynų skaičius bažnyčiose, kunigai yra net kviečiami į mokyklas dėstyti tikėjimo tiesas. Valdžios darbuotojai jau gali viešai be baimės pasisakyti esą tikintys. Tačiau kardinolas Vincentas Sladkevičius taip pat ne be pagrindo ir nuogastauja: „Aš džiaugiuos šiais įvykiais, tačiau aš bijau, kad jie nesitęs ilgai. Kol tu turi vienos partijos vyriausybę, visados yra diktatūros pavojus. Stalinizmas miega, bet jis nėra mirtis“. Vasario 16 dieną kardinolas Vincentas Sladkevičius aukojo mišias Kauno arkikatedroje. Jų metu savo pamokslus kardinolas pasakė, jog Lietuvos būtų tikslinga atsiųgti nuo Sovietų Sąjungos. Anksčiau jis ragino veikti pamažu, apgalvotai ir nesustoti.

Kovo mėn. 2 d. *Drauge* skaitėme Igno Medziuko straipsnį „Tauta laisvę turi išsikvototi“. Jame autorius cituoja kai kurias Lietuvos leidžiamas oficialiuosius laikraščius, kuriuose rašoma taip: „Lietuvos respublikos valstybingumo anuliavimas buvo neteisėtas [...]“. Esant svetimam kariuomenei, tiesiog juokinga kalbėti apie kokį nors savarankišką ir džiugų Lietuvos išsivystymą į TSRS sudėtį, tuo labiau nesuruošus tautos referendumo. Šis „apsisprendimas“ prilygo tiems tariamiems kaltės prisipažinimams, kurie buvo organizuojami Stalino-Berijos-Višinskio parodomųjų procesų ar šiaip eilinių represijų metu. Kitas autorius taip pat sovietiniame Lietuvos laikraštyje priekaištauja: „Kam Lietuvai buvo reikalinga kelių dešimčių tūkstančių armija, jei nebuvo mėginta pasipriešinti ir nė karto net i orą nebuvo iššauta“. To istoriko nuomone, padėtis, atgaunant suverenumą, dabar būtų visai skirtinga, jei kitaip būtų pasielgusi kritiškais 1939-1940 metais tuometinė Lietuvos vyriausybė.

Visa tai, apie ką buvo kalbama aukščiau, yra tikrai skeletas, kuris leidžia susidaryti apytikrą vaizdą viso to, kas Lietuvoje per nepilnus metus įvyko ir kas dabar ten vyksta. Mūsų išėjvijos įvairioje spaudoje paskelbta daug gražių laišku iš Lietuvos, kurių

(Nukelta į 4 psl.)

Vasario šešioliktoji Vilniuje: minia, dalyvaujanti iškilmėse, atidengiant memorialinę lentą prie namų, kuriuose 1918 metais buvo pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės aktas.

Nuotrauka V. Kapočiaus

Povilas Osmolskis – dailininkas ir iliustratorius

ISOLDA I. POŽELAITE
-DAVIS

Berinkdama lituanistinėms mokykloms Australijoje vadovėlius, užėjau nemažai įdomiai iliustruotų knygų vaikams: Pulgio Andriūso *Vabalų vestuvės*, Liudo Dovydeno *Pabėgėlis Rapšukas*, Vytės Nemunėlio *Pietų vėjelis* ir kitas. Atkreipiau dėmesį į iliustracijas. Jos šviesios nuotaikos, humoristiškos, pieštos lengva dailininko ranka. Įsivaizduoju, kad ir pats dailininkas turėjo būti optimistas. Jis, matyt, mokėjo gerai bendrauti ir bendradarbiauti su žmonėmis. Jo asmenybė mane suintrigavo, tad pasistengiau sutikti jo draugų, kurie man kiek daugiau atskleidė jo humanišką sielą ir davė žinių apie jo profesinius pasiekimus pritaikomojo meno srityje bei palikimą pėdsaką išeivijos literatūros kūrinių ir žurnalų iliustravime.

Dailininkas Povilas Osmolskis gimė 1919 m. rugpjūčio mėn. 17 d. Veiveriuose. Tėvas, gimnazijos direktorius, buvo geras matematikas, o motina – geografijos mokytoja. Tad būsimasis dailininkas patyrė tikslųjų ir visuomeninių mokslų įtaką savo aplinkoje. Tas dvilypumas veikė ir vėliau jo pasirinktus kelius. Povilas Osmolskis buvo pritaikomojo meno specialistas, novatorius, bet turėjo ir pomėgį iliustruoti lietuvių grožinę literatūrą. O kokia buvo jo mokslo ir meno išarta vaga trumpame jo gyvenime? Jis baigė Kaune Aušros berniukų gimnaziją ir Meno mokyklą, o piešti mėgo jau nuo pat vaikystės. Jo talento dėka įvairūs gimnazijos meniniai renginiai buvo praturtinti ir dailiai apipavidalinti. Gimnazijoje Povilas pasižymėjo kaip gabus karikatūristas, kuriam puikiai pavykdavo pagauti, taikliai ir humoristiškai atkurti veido bruožų ypatumus. O kartais jam pavykdavo mesti

Povilas Osmolskis (1919-1971)

psichologinį žvilgsnį į pozuotojo vidinį pasaulį. Tada individas lyg gyvas išnirdavo prieš žiūrovo akis.

Dar būdamas gimnazijoje Povilas talkino savo piešiniais, šaržais ir vinjetėmis tuolaikinei Nepriklausomos Lietuvos spaudai. Šita darba betgi teko nutraukti 1944 metais. Dailininkas nepanorėjo lenkti sprando sovietiniams okupantams ir pasitraukė į Vokietiją, kur jis, kiek tik sąlygos leido, tęsė savo profesinį darbą. Be aukščiausio suminėto knygų vaikams, jis iliustravo taip pat ir Vytauto Šimaitio *Vyturėlių laukuos*, Stepo Zbarsko *Gandras ir gandrė*, Brolių *Ieškotoja* bei *Riestausio sūnus*, Balės Vaivorytės *Viltrakių vaikai* ir kitas. Jo kūryba buvo ap-

vainikuota knygų leidyklos „Patria“ premija. Nepamiršo jis ir savo draugų dainininkų ir šokėjų. „Sietyno“ dainos ir šokio ansambliai dažnai talkino dekoracijomis, programų leidiniais ir plakatais.

1948 metais Povilas Osmolskis vedė Oną Rutkauskaitę-Rūtenytę, vėliau susilaukė gražaus šeimos priauglio. 1949 metais atvyko į Jungtines Amerikos Valstybes ir apsigyveno New Yorke. Norėdamas padėti kolegoms dailininkams, dar tebesantiems Vokietijoje, padėjo Antanui Oliui surengti pirmąją kolektyvinę lietuvių dailininkų parodą New Yorke, pavadintą „Lithuania Comes to Broadway“.

Šeimai padidėjus – jie susilaukė trijų sūnų – Povilas Os-

molskis išitraukė į pritaikomojo-komerčio meno sritį. Karjeros pradžioje dirbo firmose, o paskui gan greitai įsitaisė studijoje ir sėkmingai tęsė darbą jau privačiai tokioms firmoms, kaip Kleenex, Sanitex ir kitoms. Jo piešiniai tekstilės gamybai, tapetams ir plastmasės dirbiniais dar ir šiandieną yra populiari. Jei kas užklystų į Lord & Taylor parduotuves New Yorke, tai pamatytų Povilo Osmolskio darbų. Dailininkas ypač pasižymėjo industrinės fotografijos srityje, sukurdamas visai naujas galimybes interjero architektūrai ir papuošimui. Neapsiriksime teigdami, kad Osmolskis iškilo į pirmąjį pritaikomojo meno kūrėjų Amerikoje.

Nors komercinio meno kūryba pareikalavo daug įtempto darbo, tačiau lietuviškų knygų, spausdinių bei laikraščių iliustravimo Povilas nepamiršo. Jo piešinių rasime Stepo Zbarsko novelių rinkinyje *Per šalį ir vėją*, Leonardo Žitkevičiaus humoristinių eilėraščių rinkinyje *Šilakai ir vilkai*. Išeivijos laikraščiai *Lietuvių kelias*, *Kultūrė*, *Darbininkas*, *Karys* tebevertavo jo sukurtais vinjetėmis. Mūsų mažyliai, paaugsniai lituanistinių mokyklų mokiniai bei skautai galėjo grožėtis jo taikliomis, humoristinėmis iliustracijomis *Eglutėje* ir *Skautų aide*. Skautai vertino jo nuopelnus, apdovanodami jį dailininko ordinu.

Šalia visų šitų darbų Povilas Osmolskis surasdavo laiko patalinti dekoracijas eskizais ir plakatais Brooklyno lietuvių teatrui. Deja, toks malonus žmogus ir gabus dailininkas mirė 1971 metais, net nesulaukęs penkiasdešimt dvejų metų. Šių metų kovo 17 dieną suėjo lygiai aštuoniolika metų nuo jo mirties. O kiek jis dar būtų galėjęs praturtinti savo gyvenamo krašto ir išeivijos bendruomenės savo šypsmu ir savo menu!

Povilas Osmolskis

EPOCHOS LŪŽIS

Ant parko suolo susigūžęs,
su Nemiga vis laukiu ryto,
ir antraštė „Epochos lūžis“
pažadina apysaką, skaitytą
kadais Kėlio uoste naktimis
apie kareivį, nesupratęs,
ką reiškia laisvės mitas
žmonijos suiručių turiny.

Kai jis paklausė
Rūpesčio sesers Sibilės:
Kodėl karu gyvenama?
Ne ji, o bokšte varpas –
didysis Hanzas varpas
atsakė gausdamas: Tik tam,
tik tam, kad mirtimi
papoštumėm gyvenimą.

Tik tiek tada, tik tiek
sesuo žiniuonė jam atsakė
teutonų vario dūžiais...
Dabar per Delevaro tiltus
su traukiniais praūžia
nauji žibintai, smingantys
į tamsą... Vėl kiti. Nuo jų
būdingumo terasose pabunda
petingi stadionų angelai
ir plazda virš antenų miško
jaukiai gatvė, kur balkonus
hortenzijų žiedai niūniuoja
šiaurinio priemiesčio lopšinę.

Tarp laikraščių ir nebūties
su Nemiga vis laukiu ryto.
Staiga vagonų sustūmimo dūžiai
minčių tinklainėje ima piešti:
šaruoti, slenkanči prie gūbrio,
kur drėgno apšako alkūnėje
keli jauni kovotojai už laisvę,
prie kaistančio kulkosvaidžio
kamuodamies, ramina sužeista:
Laikykis, vyre, ūkanai užgulus,
pasieksime saugių miškų verdinę.

Kai jis paklausė prie širdies
palinkusios sesers Sibilės:
Kodėl bevilčiai mes grynėmės?
šūvių kalenimas iš pamiškės
atsiliepė: Kad kada nors
šis gestas būtų minimas.

Žurnalistas, publicistas, rašytojas Bronys Raila šių metų kovo 10 dieną šventė savo aštuoniadesimt metų sukaktį. Čia jis matomas prie savo kiemo kaktusų Kalifornijoje.

Nuotrauka Algirdo Gustaičio

O MŪŠOJE MUMS OŠE LIETUVA

Broniui Railai

Prie Palisadų ilankoj žaviai
valiavo trys nedideli laivai,
trispalvėm burėm pasipuošę,
lyg džiugesiai šviesių krantų,
artėjo, tolo, sukosi kartu...
O mūsoje mums ošė Lietuva.

Trispalvis kraštas toluoj –
tarsi atvykęs burėmis pamot,
sušukti, kad jau ten laisviau,
kad išsisklaidė baimės debesys,
ir dienos eina vis štiesyn...
Taip mūsoje mums ošė Lietuva.

Lengvesnis tapo sielai ilgesys,
džiaugsmu sutvisko jo karoliai,
net tie nebylūs laiko toliai
šviesyn nuėjo, taldami šviesyn.
Nusinėse spalvas laisvi laivai.
Bet mūsoje vis ošė Lietuva.

Santa Monica 1989 III.10

Vienių žmonių istorijos

Petro Venclovos „Akvariumas“

PETRAS MELNIKAS

Petras Venclova savo naujaujoje apysakų knygoje *Akvariumas* kartais leidžia fantazijai peržengti realybės ribas, bet tai tik savo temai ar tezei sustiprinti. Iš dviejų apsakų „Kraujo skausmas“ skaitoma beveik kaip realus atsitikimas, tik „Akvariume“ keliose vietose yra sapnų, haliucinacijų, pasakų ar legendų elementų, kurios sustiprina ir įprasmina autoriaus idėją.

Jei Algimanto Bačio *Tremtis* arba Vidmantės *Jasukaitytės* „Baladė apie stovinčiąją ant tilto“ retkarčiais įterpia sąlyginę, įsivaizduojamą realybę, apie kurios dalis (Jasukaitytė) arba net visą pasakojimą (Būčys) pasakoma, kad „taip nebuvo, išsivaizduojau“, tai Venclova *Akvariume* daro tai kitaip. Jis niekada nesako, kad „taip nebuvo“. Dėl to kažkodėl jo fantazijos kūrinys atrodo lengviau skaitomas.

Abiejų apsakų veiksmas vyksta šiais laikais ir stebėtina, kaip autorius pajėgia moderniajame laikotarpyje įvesti savotiškos romantikos, atmištos net natūralizmu. Meilė gamtai yra didelė ir yra daug jos aprašymų. Ji visur lydi vienišą herojų, galvojančį dažnai apie gyvenimo prasmę. „Pasaulis man niekad nebus tik gūžta perėti palikuonims“ (p. 73), galvoja Rytų estetiką studijuojantis Gabrielis „Akvariume“.

Gabrielis išaugo tarp miškų pasenele, nepažinęs savo moklininko-keliautojo tėvo. Jau nuo vaikystės jis yra vienišas, o mirus senelei, bijo ir vengia visų sutiktu

žmonių. Bendrabutyje gyvenamas įsimyli mokytoją, vėliau tampa droviu atsiskyrėliu studentu. Griuvėsiuose sutinka tą ankstesnį mokytoją, jį toliau myli, po kiek laiko jau tampa profesoriumi.

Andrius apysakoje „Kraujo skausmas“, užmiręs tėvus, su serga kažkokia liga, bet vietoje pasidavęs tolimesniems tyrimams ligoninėje, viršinio kūlo bėtas paima tik atostogas prie jūros, ten moko anglų kalbos šeimininkės dukrą, kuri jį jaunatviškai pamilusi. Bet jis traukiasi nuo šios laimės ir pabaigoje aplanko mirstančią motiną, atlikdamas sūnaus pareigą ir taip lyg save išganydamas.

Mirties tema Gabrielį persekioja net nuo vaikystės, kada mirė kaimo mergytė, kuri jam vaidenosi net po mirties. O „Kraujo skausmo“ Andrius daug mąsto apie mirtį apsakos gale, slaugydamas mirstančią motiną. Abiejose apysakose apmąstomi svarbūs gyvenimo klausimai. „Japonų dainius Riokanas (1758 - 1831) apie tai ramiai kalbėjo savo priešmirtiniame eilėraštyje:

*Kas liks
po manęs?
Gėlės – pavasari,
gegutė – kalnuose,
rudėnį – klevo lapai.*

[...] Jaunystėje mirtis tik akimirka turi teisę žvilgtelti mums į akis, ir tuoj pat turi pasitraukti“ („Akvariumas“, p. 82).

Kūniškai ir dvasinei meilei atstovauti „Akvariume“ sukomponuojamos net dvi panašios se-

Portretas prie lango, 1986.

Iš septynioliktosios metų Lietuvos fotografijos parodos, vykusios 1988 metų rudėnį Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

Nuotrauka Raimundo Urbos (Klaipėda)

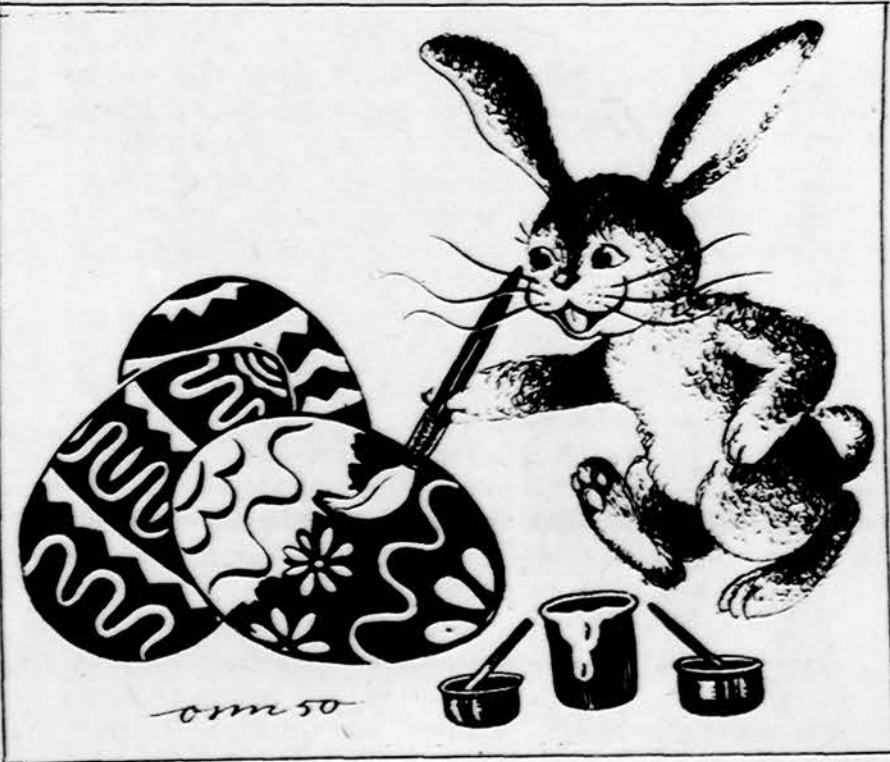
serys. Vieną, Simoną, mokytoją iš bendrabučio laikų, Gabrielis (jau pasenusį) dvasiškai myli fantastiškai sename name, apleistuose miesto griuvėsiuose. Bet kai jį dingsta visai, jis veda labai panašią į ją jos gundančią seserį. Ji taipgi pasensta ir miršta, o gal nusižudo. Keista, kad tai Gabrielio visi neįsivaizduoja. Vadinasi, kūniška meilė trumpa, ribota. O dvasinė – amžina. Gabrielis taip myli tą dvasinę jo meilės apraišką – Simoną, kad ji, jau pasenusi profesorius, traukia viena studentė, kuri, kaip vėliau pasirodo,

yra Simonos dukra. Tai reiškia, kad net po daugelio metų liko kažkas, kas traukė jį prie panašiai atrodančių moterų: tai prie Simonos sesers, kurią vedė, tai prie Simonos dukters – studentės, kurią Gabrielis, apimtas pyktio dėl jį apleidusios Simonos, vos nepaskandina iš savotiško sielvarto: kodėl ji ištekėjo už kažkokio mokytojo (ir pagimdė dukrą), o ne už jo?

Lengvai skaitomos šios dvi modernios ir idomos apsakos apie vienišus žmones, ieškančius laimės ar atvangos aukštos civi-

lizacijos laikais: tai kaime, tai miesto griuvėsiuose, tai pajūryje, prie ežero, tai Rytų estetikos ir filosofijoje.

Rašytojas Petras Venclova dar gana jaunas, gimęs 1944 metais Žaliojoje, Biržų apskrityje. Studijavo Vilniaus universitete, mokytojavo, dirbo Rašytojų sąjungos Kauno skyriuje, *Nemuno* redakcijoje ir inžinierium Kaune. Iki šiol yra išleides apsakymų rinkinius: *Rudens eilėraščių* (1978), *Vakaro elegijos* (1983) ir šias apsakas *Akvariumas* (1987).

Povilo Osmolskio iliustracija „Eglutė“. Jungtinės Amerikos Valstybėse nuo 1950 metų leidžiamam lietuviškam laikraščiui vaikams išeivijoje.

„Uodas vandens nešė“ – iš Povilo Osmolskio knygos vaikams „Du gaideliai“, išleistas Vokietijoje pokario metais, džiuginusios tos kartos mažuosius, kurie, augdami tremtinių stovyklose, pergyveno didelį lietuviškų knygų alkį.

Išskirtinio dėmesio vertas religinis koncertas

FAUSTAS STROLIA

Verbų sekmadienį (1989 m. kovo mėn. 19 d.) Nekalto Prasidėjimo bažnyčioje, Chicagoje, įvykęs Dainavos ansamblio religinis koncertas praėjo geriau negu bet kas tikėjosi, įskaitant turbūt ir pačius rengėjus. O vis dėlto, paprašytas redaktorės Aušros Liulevičienės apie jį parašyti, jaučiau rimtą priežastį tokio išpareigojimo atsisakyti. Tam buvo du motyvai: žinojau, kad koncerte iš vienuolikos atliekamų vokalinė kūrinų vienas buvo sukurtas mano tėvo Juozo Stroliaus ir trys — mano paties; antra, koncerto dirigentas — naujas Dainavos ansamblio vadovas — buvo ketvertą metų mano muzikos mokytojas, kur tarp kitų dalykų pašventė laiką ir harmonijai, ir orkestracijai. Po to, kitą tiek metų jis dalyvavo kaip orkestrantas ir talkininkas mano renginiuose — mažesniuose ir masiniuose ansambliuose. Taigi apie koncertą rašyti gerai atrodys šališka ir bus man nepatogu, o jei kritiškai, tai turėčiau geriau jam asmeniškai tai pasakyti (ką jau ir padariau). Betgi neaprašyti koncerto reikštų Dainavos ansambliui ir jo jaunąjį vadovą Darius Polikaitį nusikrauti.

Koncertas buvo tikra šventė ir lyg mūsų tautinės gyvybės manifestacija. (Jis įvyko toje pačioje bažnyčioje, kurioje prieš vienuoliką metų, man bandant jį dinti vadovybė panašaus koncerto reikalui, sužinojo, kad jį koncertas nesuinteresuota.) Dabar naujasis parapijos klebonas Anthony Puchenski tokį koncertą ne tik paremė, bet ir sirdingai žodžiu ir anglų, ir lietuvių kalbomis pasveikino ir leido kiekvienam pasijauti esant savuose Dievo namuose. Antras sunkiai paslepiamas džiaugsmas apėmė, pamatius taip atjaunėjusį Dainavos ansamblių. O organizuotumas buvo jaučiamas per visą koncertą iki mažiausių detalių. Danutės Bindokienės skoningai paruošti mūsų poetų tekstai, sklandžiai skaityti Jūratės Januškaitės ir Marius Polikaitis, jungė visą šią šventę į darnią visumą. Solistų Audronės Gaiziūnienės ir Algirdo Brazio kartu su choru atlikti kūriniai, kaip ir paties Dariaus Polikaitio instrumentinis kūrinys, gerai išbalansuoti programos slinktyje. Dailininkės Ados Sutkuvienės programos leidinio viršelį derinoi prie koncerto meninės dainos. Turbūt visus atsilankiusius gerai nuteikė programos įžangoje įrašyta ansamblio dedikacija: Kovotojams dėl Lietuvos nepriklausomybės ir religinės laisvės, ir kai įėjo Sibiro kankinys Balys Gajauskas su šeima, atrodė, kad koncertas specialiai jo garbei ir buvo ruošiamas.

Choras darniai dainavo, beveik neparodydamas jokių silpnybių. Buvo jaučiama, kad choras entuziastingas ir tikrai didžiavosi savo jaunu vadovu, sekė jo motus ir dainavo švariai intonuodamas ir gera dikcija. Dinamikoje irgi buvo pastebimai padidėjęs. Programos leidinyje surašytos arti 50 choro pavardės, ir čia tikėtų pažymėti, kad dalį tų choroistų pritraukė Darius ir jo brolis pagalbininkas, chormeisteris Audrius Polikaitis. Darius dar surinko 17 gerų orkestrantų. Jis pats surado pasiskolinti timpanus, ir laiptus choroistams sustoti, ir orkestrui pulsus, ir pultų šviesas. Prie to, jam stipriai pagelbėjant, neapsiribota bažnyčios neininėmis lempomis, bet išnuomota daugybė prolektorius, kurie visą bažnyčios priekį padarė tokį iškilmingą.

Ir štai prieinu prie to didžiausio darbo, apie kurį programoje Darius tikriausiai iš kuklumo nieko nepažymėjo — tai visų dvylikos kūrinų orkestruotės. Suorkestruoti, dar kiekvienam kūrinui įžangą sukurti ir dar

Dainavos ansamblis gieda religinio koncerto metu 1989 m. kovo mėn. 19 d. Nekalto Prasidėjimo bažnyčioje, Chicagoje.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

visas gaidas išrašyti visam orkestrui turėjo kainuoti daugelį nemigo naktų. Iš čia ir kyla meilė, nuostaba ir pagarba šiam jaunam idealistui, naujam Dainavos ansamblio dirigentui Dariusui Polikaitiui.

Leidinyje pasitaikė keletas netikslumų. „Marijos varpelis“, lietuvių dažnai pamėgtas atlikti per vestuvių apeigas, yra G. Engelhart'o kūrinys, tikriausiai ir jo paties harmonizuotas. Sutinku, kad davus programai pavadinimą „Dievas, Lietuva ir mes“, geriau atrodė Govedas, negu koks Engelhart'as. Be to, labai gaila, kad „Himno šv. Kazimierui“ žodžių autorius dėl eilinio nesupratimo ir be blogos valios niekad nebuvo viešai pasiskelbęs. Jis nebuvo pažymėtas nei programoje, o jis yra Feliksas Breimeris. Prie Alfonso Mikulskio „Giesmės į Šiluvos Mariją“ gal būtų buvę tikslinga pažymėti aranžuotė ar aranžuotė, vietoj angliško „Arrang.“

Orkestre nuo pat pirmo numerio (choro įžanginio) metu buvo jaučiama gerokai per sunki styginių apacija, vėliau mažiau pastebima. Kol per visą bažnyčią choristai suėjo į savo vietas, orkestras tris kartus grojo tą patį giesmės „O Kristau, pasaulio Valdove“ muziką. Negirdint skirtingų posmų žodžių, darėsi monotoniška ir tik iš dalies pateisinama. Kiek padėjo skirtinga pradžia pirmam posmiui, atiduodant iniciatyvą valtoroms. Bet jos ypač derinosi prie dainų, kur teikė iškilmingumą. Saikiai panaudoti timpanų tremolai pirmajame numeryje dar neskambėjo išlygintai. Kažin kodėl kelis kartus, pradėdant naują posmą, nebuvo girdėti pirmosios prieštaktinio gaidos?

„O didis Dieve, Visagali“ žodžius paėmiau iš Lietuvoje spausdintos kun. Labuko maldaknygės, kur tekstą autoriai nėra pažymėti. Aš tik spėjau, palyginęs su kitais Putino eilėrašiais, kad tai gal buvo jo, ir paprastai savo rankraščiuose pažymėdavau prie jo pavardės klausuką. Labai vykusį Dariaus sukurtą įžangą, naudojant tematinis motyvus. Aukštas medinių pučiamųjų registras inėse reikiama skaidrumo. Prieš trečią posmą jis pasirinko trumpesnę perėjimą.

Ar nebus daug spalvingumo turintis Jono Govedo kūrinys „Žemėn taiką neš“ (žodžiai Stasio Ylos) ir labiausiai pasisekęs visame koncerte? Iš pradžių uni-sonai, o paskiau kontrapunktiški įstojimai atskirų balsų davė choristams daugiau savimi patikėjimo. Žavus obojus įvedimas ir skoningas panaudojimas virpančio trikampio. Išlygintas choro skambėjimas aukštesniame registre dramatiško užbaigimo metu, nors gal kiek paskubintas. Choras gerai sekė dirigento motus.

Bernardo Brazdžionio žodžiams

Giedros Gudauskienės sukurta giesmė „Viešpaties pasaulis“ leido solistei Audroni Gaiziūnienei ne tik pajavinti koncerto slinktyje, bet ir visą ansamblių papuošti aukštesnėmis gaidomis, kurių sopranai kiek stokoja. Savo pradžia kūrinys kiek primena Bizet „Agnus Dei“. Bosų triukšmingos slinktyje ir triolėmis paralelių kvintų pasažai moterų balsuose koncertui pridavė kiek naujumo nuotaikos.

„Himnų šv. Kazimierui“, tiksliai, choras ir vadovas buvo patenkinti tiek, kiek aš kaip muzikinis autorius.

Kotrynos Grigaitytės žodžiams Alfonso Mikulskio sukurto „Giesmės į Šiluvos Mariją“ antaras ir trečias posmai įdomiai peraranžuoti, įvedant tai vyrų, tai moterų tik dvibalsį dainavimą su fleitos ir būgnelio („barabano“) palydėjimu, primenantį istoriškai amerikietiška „fife and drum“. Po to eina vėl pirmas posmas, pereijimo metu jį nutransponuojant puse tono aukščiau. Jis praskamba su šviesiu pakilimu. Prie to dar prikurtas trumpas coda, pajaviriant su keletu alteruotų akordų, kuris kūrinį suteikė įdomumo ir patrauklumo. Tik kažin, ar įžangą galima laikyti tiek pasisekusia. Ji nors graži, bet kiek klaidžiojanti, ir galėjo būti ekonomiškesnė.

Ejo romantiško pobūdžio Dariaus Polikaitio be pavadinimo kūrinys orkestrui. Jis gražiai suorkestruotas ir be pretenzijų (rinklivos metu) atliktas. Har-

moninių slinkčių eigoje buvo pernelyg dažnai atsiremama į pradinės temos dominančią, kuri kaip patvinusios upės srovė trenkia į ten, kur kelionė pradėta. Ta proga norisi palinkėti jam toliau kopti į Parnaso viršūnes ir praplėsti savo muzikinį akirą, kad jo gražios muzikinės idėjos nesidrovėtų išeiti už savo kiemo vartų į pasaulį pasižmonėti ir tik grįžti į savo kiemą tada, kai muzikinė kelionė baigta ir mintys išsivajotos.

Mano kūriniai „Suledejusiomis lūpomis“ (žodžiai iš Sibiro maldaknygės Marija, gelbėki mus!) gal mūsų didžiūnai kompozitoriai prisegtu panašius linkeijimus. Nenustebečiau. Bet tuo tarpu tenka pažymėti, kad jis buvo mažiau surepetuotas, nes per mažai įjungtas į programą. Dėl neturėjimo aukštesnių sopranų vadovas nuleido kūrinį žemiau. Tai būtų tikė basbaritonui, bet tai ypač pakenkė baritonui Algirdo Brazio pradiniam rečitatyviui, kurio metu klausytojas nukeliamas į Sibiro tremtį. Šia proga norisi pasiūlyti, kad abu solistai galėtų būti išvesti į orkestro priekį. Jiems reikėjo užimti vietą šalia dirigento, priešaky koncertmeisterės Lindos Veleckytės. Šioje giesmėje solistas Brazis buvo pakartotinai nustelbtas orkestro. Protarpiais galima buvo pajauti, kad solistas pageidavo gyvesnio tempo, bet to nei dirigentas, nei orkestras nepaisė. Giesmė praėjo be sutrikimų, bet ir neužtikrintai.

Procesija, pradedant Dainavos ansamblio religinį koncertą Nekalto Prasidėjimo bažnyčioje, Chicagoje: kairėje Jūratė Januškaitė, dešinėje Marius Polikaitis, koncerto metu skaitė lietuvių poetų tekstus.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

„Tau garbė ir šlovė“ giesmės muzika (pagal programą) buvo harmonizuota Jono Govedo, bet šį straipsnį rašančiam atrodo, kad ji skambėjo mažiausiai lietuviškai, o priešingai, dvelkė internacionalumu.

„Marijos varpelis“, būdamas labai nerafinuotų harmonijų, praskambėjo ir chorui, ir solistei Gaiziūnienei neabejotinai tikrumu. Tik keista, kodėl orkestratorius pasirinko septynių taktų įžangą, kai giesmėje taip apstu simetrijos ir taisyklų.

Prie Česlovo Sasnausko giesmės „Apsaugok, Aukščiausias“ (žodžiai Maironio) orkestratorius pradėjo išsistemi, nes orkestro įžangai apsiribota dublikatu iš choro pirmųjų 20 taktų. Pradedama mediniai pučiamieji, paskiau įstoją styginiai jau labai labai muzikaliai, išskyrus valtoras, kurios kiek pavėluoja. Sopranuose aukštas F#, nors kiek silpnokas, bet vis tiek skamba neblogai. Į tai atsižvelgiant, buvo galima palikti originalioje tonacijoje ir kantatą „Suledejusiomis lūpomis“, kur be reikalo išsigaista to paties F#.

Juozo Stroliaus pagal Pauliaus Jurkaus žodžius sukurtoje giesmėje „Parveski, Viešpatie“ ir choras, ir solistas Algirdas Brazis, ir orkestras, ir dirigentas jautėsi kaip savame elemente. Visi vieningai meldė, kad Lietuva vėl pražydytų ir kad namuose vėl būtų ramu. Peršasi mintis, ar nepanaudoti šios giesmės ateinančioje Dainų šventėje kaip mūsų išeivijos „credo“. Jei išeivija nieko daugiau nebūtume padarę, tai bent idėję ir išlaikę viltį sugrįžti į laisvos tėvynės namus nuo pirmosios iki trečiosios pokario generacijos, įskaitant net ir daugelį Amerikos lietuvių iš ankstyvesnės emigracijos, nes šią giesmę gieda ir skaitai, ir ateitininkai, ir Lietuvos vyčiai, ir neolitūnai, mokytojų seminarijų dalyviai ir lituanistinės mokyklos, ir visa išeivija nuo vandenyno ligi vandenyno.

Lietuva kelyje į laisvę

(Atkelta iš 2 psl.)

autorai su dideliu dvasiniu pakilimu, kiek sentimentalai, tačiau optimistiškai aprašo tai, ką jie patys pergyvena ir jaučia, būdami tiesioginiai visų tų įvykių dalyviai ir liudininkai. Tų laisvų dvasingumas ir Lietuvoje pabuvusių pasakojimai labai papildo aukščiausiai minėtą skeletą. „Dar niekada lietuvių tauta Lietuvoje nebuvo taip vieninga ir pakili, o ypač akademiniams jaunimams“, rašė vienas lietuvis iš Lietuvos. Nenoromis čia kyla klausimas: kada tą patį mes galėsime pasakyti apie mūsų lietuviškąją išeiviją? 1988 m. lapkričio 5 d. savaitraštis *Literatūra ir menas* per visą pirmąjį puslapį užrašė: „1917 metų spalį pakeitė pasaulį. 1988 metų spalį pakeitė Lietuvą. Idealo šviesos, ramybės ir taikos jums, tautiečiai!“

Lietuvoje gerai žinomas ir gerbiamas rašytojas Kazys Saja, kuris neseniai lankėsi Amerikoje, kartą kalbėdamas apie Lietuvą taip pasakė: „Daugelio intelektualų manymu, profesinė veikla šiuo metu yra egoistinis darbas. Todėl nemažai jų pasidarė politikieriais, agitatoriais. Tas rodo, su koku dideliu entuziazmu inteligentija aukojasi šių dienų Lietuvos šventiems reikams“. Tas pats rašytojas kiek anksčiau žemaitiams Plungėje kalbėjo: „O prieš tuos ponus, kuriuos veidmainiaudami vadiname draugais, jeigu jie ir toliau graibystys mums už rankų, pakelsime ir šakės kotą. Iškrūstysime juos iš minkšto kreslo, kaip rupkes iš rūtų darželio, ir prieš rinkimus apskysime jų darbus. Padarysime viską, kad jie niekada

Balys Gajauskas, ilgametis sąžinės kalnys Rusijos konclageriuose, kovo mėnesį lankėsi Chicagoje, kur Jaunimo centre kovo 17 dieną kalbėjo lietuvių visuomenei.

Nuotrauka Jono Kuprio

Pabaigai publika įsijungė į giesmę „O Kristau, pasaulio Valdove“. Jai panaudota ta pati orkestruotė iš paties pradžios. Koncerto pradžia ir pabaiga, alsavusi ta pačia muzika, suteikė koncertui patrauklų vientisumą. Žodžiai „su Tavim eis visa Lietuva“ buvo iš širdies sugiedoti turbūt labiau negu bet kada.

Buvo neįtikėtina patrauklus koncertas. Darius Polikaitis, elektros inžinierius, jau šiuo metu įrodė, kad muzikai jis turi ir žinių, ir gerą nuovoką. Užtat

nenuostabu, kai keli „prisiekę“ dainavičiai išsireiškė, kad Darius Polikaitis esąs paties Dievo dovana Dainavos ansambliui. Šis koncertas buvo vienas iš geriausių ansamblio pasirodymų.

Dariaus ilgametis ryšys su jaunimo stovyklomis, Donelaičio mokyklomis ir Marquette Parko vaikų ansambliu, o taip pat per savo „Aido“ šokių orkestrą su jaunimu ir už Chicago ribų duoda vilčių, kad jo perėmimas Dainavos ansamblio vadovo pareigų ansambliui užtikrins neišsenkantį prieauglį.

nebeatsisėstų mums ant sprando ir nebesisistatytų į raudoną vėliavą“.

3. Ar tikrai Sąjūdis yra Maskvos irankis?

O rinkimams į TSRS deputatų kongresą Sąjūdis tikrai ruošėsi labai rimtai. Jis įsitikinęs, jog turint savus atstovus aukščiausiam sovietų parlamentui bus galima sutvirtinti Lietuvoje jau pasiektus laimėjimus ir ateityje Lietuvai iškovoti dar daugiau laisvų ir visišką savarankiškumą visose srityse. O tai jau būtų rimtas pagrindas ir tikrosios nepriklausomybės atkūrimui.

Rinkimai į TSRS Aukščiausiąją tarybą turėjo įvykti šių metų kovo 26 dieną. Iš 25 Sąjūdžio Seimo tarybos narių į TSRS AT kandidatavo ne mažiau kaip 20. Manyt, jog rinkimuose iš 42 renkamu deputatų komunistams teks tik maža dalis. Nominacijų Sąjūdžio žmonės gavo daugiau negu kompartijos nariai, kurie nepriklauso Sąjūdžiui. Pats LKP CK sekretorius Algirdas Brazauskas rinkimuose būtų turėjęs varžytis su dviem Sąjūdžio kandidatais. Tačiau vienas iš pagrindinių Sąjūdžio atsiradimo iškėpėjų, filosofas Arvydas Juozaitis savo kandidatūrą atsisėmė. Tai jis motyvavo nenoru pakenkti Lietuvos kompartijos sekretoriui Algirdui Brazauskui, nes jame mato valdžios lyderį, kuris, būdamas palankus Sąjūdžiui ir toliau pasilikdamas LKP CK sekretoriumi, galės apginti Lietuvos interesus.

Sąjūdis naudojosi tais rinkimais, kad išrinktųjų į Seimo tarybos narių, tokio būdu įgiję politinį svorį, toliau siektų Lietuvos ekonominio, politinio ir

kultūrinio savarankiškumo ir drąsiai jį gintų aukščiausiam sovietų parlamentui. Sąjūdis yra įsitikinęs, jog tik tai evoliucijos būdu bus įmanoma pasiekti tikrąją laisvę. Savo 1988 metų gruodžio 4 dienos rezoliucijoje Sąjūdis išrašė: „Sąjūdis sieks demokratinių rinkimų ir rems tuos kandidatus, kurie tvirtai gins Lietuvos respublikos suverenitetą, žmogaus teises bei demokratinius principus. Ekonomikos srityje Sąjūdis ryžtingai eis prie visiško respublikos ekonominio savarankiškumo“.

O čia, išeivijoje, vis dar su dideliu nepasitikėjimu žiūrime į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį. Kai kas, kaip papūgos, tebekartoja vieną ir tą patį frazė: „Sąjūdis — Maskvos irankis. Jam vadovauja kompartija“. Turbūt su tokiais ginčytis nėra reikalo, nes užsimerkusį ir užsikūlusį ausis jokie argumentai neįtikins, jeigu jie patys nepanorės atsimerkiti ir iš savo ausų išsiimti kamščius.

Buvęs paskutinis Nepriklausomos Lietuvos Užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys, Lietuvos vyriausybės kapituliacijos prieš Maskvą 1939-1940 metais liudininkas, šių metų sausio mėnesį Kaune taip kalbėjo ji aplankiusiems žurnalistams: „Svarbiausias praėjusių metų įvykis buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigimasis susirinkimas. Juo džiaugėsi visa Lietuva ir kartu liejo džiaugsmo ašaras. Taip pat džiaugiasi, kad Molotovo-Ribbentropo slaptojo dokumentai buvo viešai paskelbti spaudoje“. Iš šių seno Lietuvos diplomato žodžių matyti, jog jis Sąjūdyje mato pagrindinę tautos jėgą kelyje į Lietuvos laisvę.

(Tęsinys ateinantį šeštadienį)